

2. Pelerinaj și divagații

1976. Sfirșit de septembrie, la Weimar și în împrejurimi. Castelul și parcul din Kochberg al Charlottei von Stein sînt mai degrabă — în grabă — un moment de trecere recreativă, decît unul care să solicite o adăstare meditativă. Deși, în fond, la aceasta invită. Weimarul este însă impregnat de Goethe, pînă la sațietate. Ce să mai speri *nou* aici? Cu atît mai virtos cu cît „vizitezi” doar, și încă în echipă — și pripă — localitatea și locul. Și cu atît mai mult cu cît ești *ghidat* să privești ce ți se arată. nu ce-ți ia ochiul. E drept, călăuza noastră e simpatică și îndatoritoare. Sau bine exersată în surisul profesional. Cu acest suris ni se adresează, ca unor oaspeți programați ce sîntem (pentru o jumătate de oră; după aceea, înapoi, repede, la Weimar, la „Elefant”, la dejun), să nu ne „scape”, din trecătorul și gră-

Charlotte
von Stein

bitul nostru popas, nici o *Sehenswürdigkeit**.

„Allăm”, astfel, că Charlotte von Stein este o „bornă” importantă în viața și destinul creator al tînărului, pe vremea ei, consilier secret al ducelui Carol-August. Că despre relațiile lor s-ar putea scrie un adevărat roman. Poate s-a și scris unul. Dacă nu chiar mai multe. Fiindcă, nu-i așa?, unghiurile de vedere dinspre care aceste relații s-ar lăsa cercetate și adîncite sînt variate ca și luminile ce s-ar putea îndrepta asupra unuia ori altuia dintre multiplele aspecte, cîte au marcat și colorat epoca eroilor noștri, dimpreună cu ei. Că în voluminoasa monografie, ușor romanțată, închinată de Emil Ludwig lui Goethe, capitolul închinat momentului „ce ne interesează” cuprinde, el singur, aproape un întreg volum... Casa — memorială — de la Kochberg, unde trăia (mai bine zis, unde se retrăgea, fiindcă îndeobște o rețineau la Curtea din Weimar multe

* *Sehenswürdigkeit* : cu acest majestuos termen turistic, care supune privirea unei demnități a lucrurilor, sînt desemnate, în germană, de-a valma, monumentele mari și ciudățeniile mărunte, de seamă sau numai neobișnuite, autentic sau declarat specifice, și frumusețile naturii, și cele datorate omului, și cele venind ori trimișindu-ne la istorie, și cele respirînd prospețimea și gustul sau aspirațiile la gust ale zilei — toate cîte ne întîmpină, mai orgolios sau mai umil, și toate cîte, din cele ce nu apar nemijlocit privirii, ne sînt, cu voie, fără voie, puse ori aduse în față, spre mirarea sau admirarea (uneori și spre imortalizarea noastră fotografică, alături de ele), atunci cînd ne aflăm — străini și curioși, dornici să ne îmbogățim cultura și sufletul — într-o localitate sau într-un așezămint neștiut încă, nevăzut și nebănuit încă de pașii noștri.

la Kochberg

obligații), Charlotte von Stein, este, așa fiind, pe drept cuvânt *demnă* a fi călcată și cercetată. Pentru a intui, din vechea ei primitoare și liniștitoare atmosferă, ceva din determinantele legăturilor sentimentale și spirituale dintre stăpîna ei și Goethe... Apoi, înțelegătoare, călăuză n-a mai insistat. Ne pusese în temă; ar fi fost fastidios să încerce a ne pune și... „în priză“, oprindu-ne, cu inițieri și explicații experte și erudite, la multe amănunte documentare — tablouri, gravuri, albume, cărți, scrisori, alte manuscrise, alte relicve — cite, în fond, încărcă atmosfera și, luate prea analitic în seamă, ar fi de natură s-o și încurce.

Dar chiar făcînd abstracție de încărcătura documentară, desigur utilă, dar multora dintre noi oțioasă, „atmosfera“ însăși, constatam cu regret, departe de a se arăta aproape bisecular patinată de vreme, a trebuit, peste ani și pînă la noi, să fie lămurită, lăcuită și, pedant, *pro-causa*, muzeistic reconstituită. Pornisem însă, oricum, să facem o vizită binevoitor protocolară. De aceea și impresiile și comentariile noastre se păstrau respectuos protocolare, generalizîndu-se în locuri comune. Ici, evocarea unor împrejurări sau nume mai familiare sau mai ascunse culturii noastre generale, colo o poantă anecdotică sau o observație mai gravă ori mai șugubeață; ba o opinie oarecare de bun-simț, ba una mai riscantă — din care, adunate, configurai, cum-necum, mai mult sau mai puțin cancanier, un Goethe al momentului; un Goethe la 26 de ani; un Goethe intrat la Weimar, cu celebritatea zgomotoasă și de pe-atunci ividiată a autorului lui *Goetz von Berlichingen* și al lui *Werther*; un Goethe care adăuga auri literare cu care se lăsa întîmpinat, una abia mijind, dar în plină creștere, de mentor al ducelui Carol-August, gata a se statornici cu el amic la cataramă, amic de chefuri, de vînătoare, de năzdrăvănii și de aventuri, dar și, cuceritor fără pereche, fas-

cinînd deopotrivă pe ducesa-mamă Amalia și pe ducesa Luiza, soața ducelui, devenind astfel, ca peste noapte, și favorit al Curții... Era un Goethe abia scăpat dintr-un „roman pasional“ care l-ar fi osîndit la o deloc dorită reclusiune maritală, ale cărei urme aveau totuși anevoie să se șteargă din conștiința lui. Nu însă în așa măsură încît modurile de a fi și de a se mișca în lume și în saloane cu care legătura pasională abia sfîșiată îl deprinsese, să fie și ele abandonate. Dimpotrivă, tinărul autor al lui *Werther* apărea la Curtea și în mondenitatea (cită și cum arăta ea) a Weimarului — și era pizmuit, și în același timp solicitat pentru asta — ca un „maitre de plaisirs“ irezistibil, de neînlocuit. Era, aceasta, pînă la urmă, o adevărată funcție publică (înaintea și, mai apoi, prioritară aceleia de consilier intim), căreia Goethe, învățînd concomitent „meseria“ de curtean, avea să-i confere o strălucire aparte, aș zice artistică, arta de a plăcea și de a rîspîndi plăcere reclamîndu-se, de la el și prin el, nu de la bucuriile neapărat epidermice, neapărat ale dezordinii și lipsei de gust sau ale gustului pervertit de necioplire — chiar, și tocmai cînd necioplirea se înfurmura aristocratic și se crampona de normele și ipocriziile etichetei ca de niște imobile legi ale conviețuirii (citește: diferențierilor) sociale... Tinărul, nou și bine venit animator al unui Weimar inert la imaginație și datat ritualistic unor rutine ale exuberanței negeluite, instaurase, pentru orele de voie-bună ale orașului, dionisiacul temperat de apolinic și, prin consecință, pe cît i-a fost îngăduit și cu

putință, de cultură. Nu pusese friu — dimpotrivă — balurilor, ieșirilor cinegetice, jocurilor de cărți, voioșilor bahice. Se străduia doar să le fasoneze și să le purifice de falsitate, de aerul repulsiei filistin puritane. Bunele moravuri, părea el să demonstreze, nu au a se certa cu moravurile ușoare, dacă și unele și celelalte sînt căptușite nu cu titluri și ranguri nobiliare, nu cu ostentația rafinamentului, ci cu noblețea de caracter, cu rafinamentul sensibilității. Cum și cînd a populat Goethe Weimarul (aflat la venirea lui doar sub dominația culturală a figurii incontestabil prețioase și venerabile, dar depășite, a lui Wieland) cu poeți, pictori, muzicieni, actori? Fapt e că, la bătrînețe, vorbind de necesitatea întemeierii unui teatru pentru popor la Weimar, a oftat ca de un bucluc de care nu era toamă străin „*Din păcate aici, la Weimar, în reședința asta micușă în care, vorba nu știu cărui glumeț, trăiesc zece mii de poeți și cîțiva locuitori, poți anevoie să vorbești de popor...*”. Fapt e că saloanele Curții și ale curtenilor prinseseră, fie și numai din spirit de competiție snobă, gustul pentru muzica de cameră, pentru lecturi și recitări poetice, pentru dezbateri de idei. Așa cum inițierea în a juca teatru — și pe scenă, nu doar în viața de toate zilele — se bucură de un succes pe care nici Goethe singur nu-l spera. Teatru de amatori din Castelul Ettersburg și scena în aer liber din parcul castelului, vecin cu pădurea de fagi de pe colina aceluiași Ettersburg, au strîns, ca peste noapte, în jurul lui Goethe — animator, organizator, autor, regizor, interpret — toate știutele și neștiutele, realele și pretinsele talente, aristocrate sau artisocratizante, ale urbei. Ba, la nevoie, primea și din afară forțe de susținere de mîna întii, ca bunăoară celebra actriță dar și curtezană Corona Schrötter. Epoca aceasta este epoca scrierilor așa-zis mărunte ale titanului; scrieri mai cu cheie—mai fără, mai cu perdea—mai fără; păpușării, farse de bilci, bufonade de salon, comedii cu cîntece, comedii de Curte, aristofanice, satirice, de dragul hazului, în versuri, în proză... Mărunte? Nu. Circumstanțiale. Dar și oportune. Oportune pentru lumea nouă și „aleasă” în care intrase, pe care o educa fără să-și dea seama și de care se lăsa educat și el, fără să-și dea seama.

Era ceva ascuns, diabolic în gîlgiitoarele isprăvi și realizări ale acestui neobosit, mereu dispus și disponibil maestru al plăcerilor și consilier intim al ducelelui... Weimarul trăia prin el un neîntreput program de nepăsătoare voie-bună. Încît, pe drept cuvînt „*Voioșii din Weimar*” puteau îngîna, pe versurile lui Goethe, acest program bogat în „*joc, dans, taclale, teatru*”, și puteau, cîntînd, să privească de sus la faimosul instrument

al plăcerilor care este pentru vienezii Praterul.

Și totuși Goethe construise acest climat de jovială nepăsare, pătrunzînd în același timp din ce în ce mai adînc, mai serios, mai eficace și mai plin de un surprinzător simț al datoriei cetățenești, în problemele și trebile publice. Făcuse din nou productive minele de cărbuni părăsite, din Ilmenau; organiză și duse la bun sfîrșit lucrările — pînă la el delăsate — ale drumurilor și podurilor; nu refuză să disciplineze și să îndrepte ceea ce fusese risipă, corupție, neglijență și aroganță, în armată... Iar pe măsură ce înainta în această neștiută pînă atunci, mare, pasionată bucurie a acțiunii, a *faptei* (cu care Faust, suprapunînd-o *cuvîntului*, va rectifica începutul biblic al genezei) — lumea ce-l adula, lumea cu plăcerile ei, de el născocite și de el organizate, lumea în care părea

Doamne societate

că se complăce ca-n elementul lui, începea să-i apară mică și futilă, să nu-l mai spună nimic. Se simțea în ea în afara ei, departe de ea. Auzea parcă în el, ca un ecou, replicile paremiologice cu care, cîndva, acasă, la Frankfurt, îl înțepase totațel său, în spiritualul duel la care-l provocase în legătură cu „*viața la Curte*”: „*mult la Curte, mult în iad...*” „*cel ce sieși vrea stăpîn să-și fie / să se închidă în mica lui chilie...*”. Iar retragerea lui în mica vilă dinafara orașului — dăruită, ca generoasă dovadă de amicitie și prețuire, de duce — cu orele de contemplație a întinderilor picotînd în inserare, îi prilejuiește o voluptate nu chiar nefîntînită, dar, aici, acum, căutată

cu deosebire voluptatea de a se aduna, de a fi singur cu sine însuși, singur cu singurătatea... Era, cumva, voluptatea pe care o pizmuia la făptura de hăituit a harpistului care nimba cu taină „anii de ucenicie” ai lui Wilhelm Meister? Voluptatea, ba chiar fericirea, de a putea, în singurătate, să-și vadă în mod agreeabil de lucru și să se întrețină cu lumea, și, fiind pretutindeni socotit un venetic, de a afla în el însuși cea mai plăcută dintre cunoștințe? „Pradă singurătății de te dai / Te simți pe dată singur (...) / Lăsați-mă-n durerea mea! și o dată doar de aș putea / cu adevărat singur să fiu / n-aș mai fi singur, știu...”. Ori, poate, mijea, în această bucurie adumbrită a izolării, elanul spre o nouă creație? Vizitarea veche a lui Prometeu, care, „despărțit de zei”, se închide în atelierul său, să făurească oameni și să populeze cu ei lumea? Nu avea, chiar el, să mărturisească, în anii privirilor în trecut, în

din înalta
a Weimarului

confruntarea dintre ce a fost poezie și ce adevăr în viața lui, că lucrările lui, cite găsiseră aprobare, „erau odrasle ale singurătății”? Neîndoios, izolarea îl făcea conștient de vidul și precaritatea existenței, care, deși pentru el mai plină de satisfacții și atracții decît oricînd, îi întărea sentimentul nimicniciei. Neîndoios, izolarea îi trezea elanul, adormit, al primei tinereți, spre altceva — mai departe, mai nou, mai sus, mai cuprinzător, mai bogat în sensuri, mai vrednic de el, de chemarea, de vocația lui. Și relațiile cu Carol-August — care-i „pre-sărase amabil drumul cu flori preferate” — se răciseră; ducele rămăsese în urmă,

prea în urma dantelui. Nu-l mai legau de el decît obligațiile reci, guvernamentale, și protocolul — și dorința ca ducele să ajungă odată „să se îngrijească el însuși de sine însuși...”. Titanul se simțea la pămînt; trebuia să se ridice — să plece de aici, unde se chircea, unde se pierdea... Și va pleca (în Italia, de mult plănuită și visată...). Dar va reveni: la subțioară cu Tasso — cel răzvrătit în clipa „evaziunii”, cumințit în această clipă a venirii înapoi. Cumințit? Nu înlocuind fața seducător furtunoasă a titanului, cu fața înghețat-senină și calculat-surizătoare a ceea ce va fi, de-atunci, în ochii lumii sale și ai posterității, olimpiantul. Nu înlocuind o față cu alta așezînd o față peste cealaltă. Nu compensînd o față prin cealaltă; nu întregînd o față cu cealaltă; nu: armonizînd una cu cealaltă... La ora aceea, așadar înainte de a pleca pentru a reveni, Goethe trecuse pragul dantescului mijloc de drum al vieții.

Ce au toate acestea de-a face cu interioarele și atmosfera casei din Kochberg?

Ferestre dau spre parc. Aleea, aleile, frumos preșuite cu pietriș proaspăt stropit, duc spre boschete, spre straturi cu flori, spre adîncuri umbroase și brazde gazonate. Oaspeții sînt porniți, cu toții, „să viziteze”, să respire (și să guste) aerul și mărturia mîngios-fremetătoare, mult mai grăitoare, peste documente și peste relicve adormite, a naturii, mereu — goethean — înprospăta, în care s-au cernut, cîndva, atunci, orele — cele peste zece ani de ore — ale comuniunii întru o dragoste ca nealta cu castelana von Stein. O dragoste ca nealta — care s-a născut intimidată de chiar cutezanța de a se naște. Care a ezitat multă vreme între insidios-plecatul, dar și protocolar-distantul *dumneavoastră*, și cald și învăluitor-îndrăznețul tu; între o amiciție rușinată de efluvii senzuale și o pornire nerăbdător posesivă, ce-și refuza însă dezlănțuirea, purificată de un impuls, abia conștient, al dăruirilor dornice să dăinuie peste și dincolo de clipă, să-și integreze ființa, depășind, dacă nu chiar ocolind, trupescul. Era o dragoste în care, pentru întîia oară, într-o „carieră” neistovită de cueriri ușoare — chiar dacă nu scutite de îndoieli, dezamăgiri și renunțări — demonia seducătorului s-a lăsat domesticită de o autoritate a blajinătății ocrotitoare și a ademenirilor temporizatoare; de o autoritate care-l va învăța să prindă și să se deprindă cu știința — sau arta? — de a trăi conformist (*comme il faut*) în lume, înainte de a se împotrivi lumii cu arta — sau știința? — de a o ignora ori disprețui; de a nu pierde simțul pămîntului în avîntul de expunare a celestului. Sub vraja acestei autorități, nimic din ce fusese și se mai păstra în el nă-

valnic, tineresc, nu-i era nici interzis, nici umilit. O acțiune molatec (dar nu molesitor) modelatoare și tempera însă spontaneitățile, când se desenua prea dezordonate și impulsive, îi raționaliza, ca să zicem așa, și-i circumstanția preaplinit, când da să dea din el...

„Potolitoare“: era cu atât mai ispititoare cu cât, vădit receptivă tocmai la elanurile lui juvenile — în așa măsură că făcea, pentru el, să dispară (ori să devină, din obstacol, trambulină) granița de vîrstă ce ar fi fost, altcum, să-i dezonească —, își deștăinuia receptivitatea printr-o capricios-tandră respingere. Excela, dealtfel, în acest joc al aparențelor și reacțiilor alternante. Goethe îl va atribui unei virtuți proprii doamnei von Stein: „*întineresti pe cei bătrîni, pe tineri tu îi faci bătrîni / pe cei ce-s reci îi încălzești / și-ngheti pe cei fierbinți. / Ești gravă-n fața hazului și hohotești în ris la glumă. / Ți-a dat un Dumnezeu drăguț / asupra neamului de oameni / dreptul, de mult doar lui adevărit / din jale fericirea lor să faci / din fericirea lor, durere...*“

În fond, acest joc asundea, în grația lui de flacără oscilantă, o teamă. Teamă de capătul drumului; dorința-teamă a vioiciunea și toanele jucăuse ale flăcării să nu se dezvăluie încă ochilor extaziați de vibratila lor mobilitate, drept vlăguite eforturi amăgitoare ale pilpiirii...

Nu știu ca „romanul“ trăit de Goethe în apropierea Charlottei von Stein să fi fost privit și dinspre acest pol, magnetic, al unei maturități ce refuza să se măturisească. Fascinată de o tinerețe spumegînd involburată, Charlotte credea că se poate înălța — ori coborî? — la vivacitatea anilor (dacă nu și la anii) lui Goethe, trăgîndu-l în jos — ori ridicîndu-l? — spre sine, ca spre un liman al calmului și al profundului (opus deci clocotitorului și superficialului), liman, la urma urmelor, al definitoriului și definitivului (în opoziție cu gustul pentru întimplător și provizorat, cu eterna, neseccat gilgiitoarea căutare de sine, care face fermecătoare eroarea de a fi tinăr).

Păcat că, la vreme trezită, și desigur speriată de propria ei conștiință involburată, a cerut să recapete pachetul de scrisori trimise lui și le-a pus pe foc, anulînd, astfel, replicile, atitudinile și reacțiile ei din îndelungul și aprinsul dialog epistolar care întărea și dubla, ori întregea, care în orice caz revela dimensiunile și caracterul imposibilei sale legături cu tinărul idol al Weimarului. Drama se înfățișează de aceea astăzi restrînsă la scrisorile lui Goethe, la un nespus de întins monolog, sacadat și invadat de apeluri, interogații, așteptări impaciente, orgolii rănite, explozive dojeni, și mai explozive explicații și semne de adulare și jurăminte de credință — de toate a-

tributele și accentele și manierele stilistice — ale unei devoțiuni vii și puternic inflăcărare, dar nepăsătoare la ce va zice lumea, totdeauna riscînd derizoriul și, la o adică, compromiterea, cînd sînt luate în considerație după stingerea focului, mai cu seamă de ochii altora — ai posterității. Și-a ars scrisorile din pudoare față de posteritate? Posterității nu se cădea să-i rămînă decît, din supoziții și deducții trase din rîndurile lui Goethe, fața ei. Nu fața ei asprită de sentimentul înfrîngerii în care va sfîrși, victimă a pasiunii de care a știut, înțelept și precaut, să-l ferească pe el, dar în incandescența căreia avea să se pomenească și să ardă ea însăși — tîrziu, prea tîrziu și iremediabil — cînd ochii lui încetaseră s-o mai vadă și o răniseră, parcă ostentativ, fixîndu-se pe frîgezimea și prospețimea neîntînată de ani și lume ale Christinei Neupius. Nu fața iritată și acrită, măcinată de o răzvrătire a inimii ce avea să-i întunece și bunele maniere și bunul renume de femeie de lume și de spirit, de care se bucura totuși, încă, nu numai în saloane și la Curte, ci și în cugetul lui Goethe chiar. O răzvrătire ce s-ar fi dorit poate reparatoare, pornind de la încercări de deriziune și denigrare cancanieră a fostului ei, pînă nu de mult, prea prețuit amic, pînă la încercarea de a-l supune oprobiului public, chiar dacă parabolic, pe calea unei „cirpăceli“ literar-dramatice (Georg Brandes), în care persoana morală a poetului și poezia lui sînt luate în rîs și în răspăr, și pînă la tentativa de a pune sub semnul îndoielii, pe calea a ceea ce s-ar numi azi campanie de presă, valoarea operei și prestigiului său. Nu fața aceasta, care, în pofida intervențiilor conciliatoare ale lui Schiller (spiritul de conciliere al acestuia a mers pînă la prețuirea superlativă a pomenitei calomnioase făcături dramatice), avea, în chipul cel mai neașteptat — trist și murdar —, să pună capăt „romanului“ unei iubiri ca nealta...

E pilogînd, se cuvine să fac observația că numele și locul ocupat de „madona potolitoare“ în inima, în viața și în creația lui Goethe aveau să se piardă în cea mai adîncă și fără întoarcere uitare. Cu o eleganță, caracteristică nu numai înalțelor sale poziții de curtean și dregător, dar mai ales caracteristică educației prin care a fost chiar de ea, mai ales de ea, modelat ca om, a știut să răspundă felurilor ei acte și acțiuni detractoare, prin refuzul de a le lua în seamă și de a le răspunde. Nicînd, niciunde, în nici o împrejurare, în nici un fel, Charlotte von Stein n-a mai fost, de el, pomenită. În anii de duioase bilanțuri și de testamentare aboliri ale ranchiunelor, fata zburdelor adolescentine —

Gretchen — prietenica Brion din Senenheim — prima dintre inimile rănite de el —, de pildă, reapar ades, în amintirile lui, indulcindu-i și ubindu-i în lacrimi evocările. Cu doi ani înaintea morții, o „revedea” pe fermecătoarea Lili Schönemann — cea înocentă încarnare a frivolității, de dragostea învâpăiată ce-i purta și de legarea matrimonială de care a fost convins să fugă și să se relege la Weimar —, o „revedea” în față, „în plinătatea vieții”, și simțea parcă aieva, fericindu-l, apropierea parfumului ei. „A fost — mărturisește el lui Eckermann — cea dintii pe care am tubit-o din adăncuri și cu adevărat. Ba, pot spune că a fost și ultima; căci toate micile simpatii încercate mai tirziu în viață, n-au fost, în comparație cu cea dintii, decât facile și superficiale (...). A dat vieții mele înțregi o altă orientare și nu exagerez dacă afirm că venirea mea la Weimar și rămânerea mea aici sînt urmarea nemijlocită a acestui fapt...” Marea carte autobiografică, a interacțiunii adevărului și poeziei, închină acelei „dureros-fericite perioade” a dragostei pentru Lili, o întregă — ultimă — parte. Și se încheie cu ea. Nu e oare plină de tilc oprirea în loc, aici, a cărții? Chiar dacă oprirea se face la încheierea crucială a unui ciclu al vieții, al carierei, al modului de a gândi și transcrie poetic lumea? Dar, de aici, ciclul viziunilor fugoase, tinerești, se închidea, pentru a trece în ciclul viziunilor așezate, de largă, adîncă, bine cumpănită cuprindere și respirație. *Misiunea teatrală a lui Wilhelm Meister* e recită, topită, recompusă, rescrisă și înțregită, eludînd tot ce era savuros și revelator prin îndrăzneala imediatității în înfățișarea nudă, nesofisticată, ignorînd stilul stilului, a stărilor sociale, a stărilor sufletești, a caracterelor, a limbajului, și se transformă în *anii de ucenicie*, în *anii de pribegie*, și devine un *Bildungsroman* atent și scrupulos cizelat, rotunjit frază cu frază, episod cu episod, personaj cu personaj, idee cu idee, cuvînt cu cuvînt. Totul alunecă lin, masiv, fluvial, ordonat, ferit de asperități, calculat, construit. Au fost de asemenea reluate și apoi — pînă în pragul morții — adăugite, substanța și formele primare ale lui Faust, pînă a ajuns, postum, imensul poem pe care-l știm și nu-l știm.

Între acești piloni curg și se întind anii weimarieni. Peste patruzeci și șase (chiar dacă întrerupți de cîte o paranteză mai lungă sau mai scurtă — italiană, șviteriană, franclandeză...). Sînt ani de bogăție a vieții, a experienței de viață și de creație, covârșitor mai grea, și de o semnificație cel puțin mai diversă decît anii închiși în cele 20 de cărți, cîte mărturisesc preocuparea pentru *adevăr și poezie* la Goethe. Să se fi risipit această preocupare, în acești ani weimarieni? Nu pot crede. Dar cei dintii, decisivii zece-

doisprezece ani trăiți la Weimar, sînt nu numai anii altor orizonturi, altor convingeri, unui alt fel de a vedea, unei alte formații spirituale, culturale, chiar temperamentale, ci și anii în care această formație nouă este esențial legată de prezența și acțiunea modelatoare a Charlottei von Stein; anii în care *Iphigenia* — atît de deosebită structural de tot ce a conceput el pe vremea lui Goetz sau *Werther* — este în spiritul ei, „potolitoarea”; anii în care prințesa din Tasso, ideal al amăgirilor, este construită tot după chipul și asemănarea „madonei...”. Cum ar fi putut Goethe — de ar fi gîndit la o firească urmare a memoriilor lui — să facă uitată (mai rău să ignore) epoca romanului său cu acea Charlotte-Lida, căreia într-o efuziune mai mult decît de dragoste îi mărturisea că-i aparține doar ei și că „...de cînd îți aparțin / gălăgiosul neastîmpăr / al prea grăbitei vieți, îmi pare / un vâl ușure prin care mi se arată / neîncetat, ca printre nori, înfățișarea ta — / luminîndu-mi calea surzător, fidel / precum prin aurora boreală licăresc / în tremurătoare raze eternele stele”.

Ar fi fost peste putință **. Numai că *acea* Lotte a murit — definitiv — pentru el. N-a murit: nici măcar n-a existat; ceea ce e mai aprig decît o moarte. Atît de adînc zvîrlită în apele afunde ale Lethei a simțit-o. În orele aducerilor-amine, în cît a preferat — cu toată bineștiuta lui disponibilitate permanent deschisă autobiografiei — să sacrifice — și să lase în voia cercetătorilor de după el — capitolul weimarian al istoriei scrierilor lui, al înțelesului și împrejurărilor care au determinat conceperea și elaborarea lor. Ori, poate, atît de adînc — nici lui mărturisit — i-a fost totuși atașamentul ce-l lega de ea? Căci și asemenea ipoteză e plauzibilă; marile dureri sînt mute. Cît

** E drept, Goethe încheie ciclul de amintiri și meditații *Dichtung und Wahrheit* în anul în care încheie și pe Faust. Adică, un an înainte de a închide ochii. Adică sleit de puteri, obligat așadar, biologic, să renunțe la o posibilă continuare. Amintirile puteau însă rămîne, cum s-ar zice, deschise; dar nici o fereastră nu e lăsată deschisă în *Dichtung und Wahrheit*, spre anti trecerii și ajungerii lui la ponderea maturității și la senina înțelepciune (atît de dispusă confesiunilor) a bătrîneții. Cu atît mai puțin sînt lăsați să răzbată anii cruciali care au stimulat, înlesnit și grăbit această trecere: anii aceștia — trăiți lingă și prin Charlotte von Stein — rămîn adînc și definitiv întemnițați în replica lui Egmont, care pune punct final cărții, trimițînd în bezna ignoranței căile devierii sale ulterioare.

de profundă trebuie să fi fost rana provocată de descoperirea adevăratei fețe a Lidei — în care văzuse întruchiparea supremei frumuseți spirituale — că s-a osîndit să poarte, într-o necurmată tăcere, pînă în mormînt, durerea de a fi petrecut peste zece ani din viață robît din dragoste unei făpturi necunoscute ? Ori, poate ?...

atît mai puţin să-l fi îndemnat a o citi. Mă aflam însă lăsat singurel în încăpere, pradă unor gînduri fără rădăcini limpezi, pe care nu credeam că e cazul să le și împart cu altcineva. Am citit, astfel, mărturisesc, într-o doară, cele șase versuri. Apoi, le-am mai citit o dată. Apoi, mai cu luare-aminte, încă o dată. Și le-am copiat

Dau să ies și eu la aer proaspăt. Îmi cad însă ochii pe o vitrină, în fața ferestrei. Conține un singur exponat : o carte, cred în ediție princeps. Dar sînt convins, o carte nu scoasă de celebrul, mult hulit librar-editor din Karlsruhe, K. F. Macklot, pe care, pentru hîrtia proastă folosită la tipărirea scrierilor poeților vremii, Goethe nu s-a dat în lături a-l socoti, într-un răutăcios, dar subtil calambur (poate cu o ascunsă maliție și la adresa scrierilor tipărite), drept părinte etimologic al maculaturii (macklot-ură). Cartea expusă, așa izolată în vitrină, îmi luase ochii ; părea nu numai legată cu scrupulozitatea și cu arta pe care legătorii de cărți de azi nici nu știu dacă știu să le mai practice, dar și tipărită pe o hîrtie rezistentă la eroziunile vremii și cu o literă nespus de limpede, frumos și delicat desenată. Pagina la care era deschisă oferea, spre lectură desigur, un scurt poem — în nouă versuri. Nu cred, în goana, mai degrabă protocolară, a unor vizitatori cum eram, ca poezia să-i fi atras cuiva atenția, cu

ÎNTRU CELE DOUĂ LUMI

*„Uneia doar să-apații
Pe-unul doar să-l poți cinsti
Între inimă și gînd, ce legămint !
Lida — miez al fericirii-intime
William — stea-n prea clara înălțime,
Mulțumită vouă sînt ce sînt,
Zile, ani s-au scurs și tot
Orele de atunci, socot
Harului meu preț c-au dat și avint.”*

Am ieșit apoi, cu ochii pe bucata de hîrtie pe care copiasem versurile. La această a patra lectură, sentimentul inițial încercat, la prima vista, că ceva similar, dar nu din Goethe, mai citisem, se întărise. Ba, eram încredințat că — dincolo de un prețios document (nu doar autobiografic) privind ceva din arta și din sistemul artei poetice goetheene — mă întilnisem, în casa din Kochberg a Charlottei von Stein, cu Eminescu. Trebuia însă să verific acasă că întilnirea nu era chiar o năzărire...

NOTE • NOTE • NOTE • NOTE • NOTE

Memoria documentelor

Iașii vechilor zidiri și ai monumentalelor edificii de azi au un muzeu teatral despre care se scrie și se vorbește puțin. Muzeele similare din București, Craiova, Arad sînt cercetate cu stăruință pentru tezaurul lor documentar ; Muzeul teatrului din Moldova își așteaptă încă harnicii scormonitori. Amenajat în istorica locuință a lui Alecsandri, el adăpos-

tește vestigii de preț, ca manuscrisul piesei *O repetiție moldovenească* a lui Costache Caragiale, mobilier din camerele lui Alecsandri, obiecte și manuscrise rămase de la Millo, precum și cărți, afișe, desene, lucruri grăitoare despre evoluția scenei moldave, de la G. Asachi la Miluță Gheorghiu. Ultimele trei decenii de teatru nu sînt încă ilustrate, și e păcat, căci Naționalul are și azi valori remarcabile.

Este lăudabil efortul muzeografic, de a cuprinde cit mai multe nume de rezonanță în desfășurări iconografice — de la Ne-

culai Luchian la G. Popovici —, precum și tendința de a încadra istoria scenei moldave în mișcarea teatrală națională ; dar tematica expunerii nu marchează riguros o desfășurare cronologică. Un muzeu de teatru este o „poveste” în imagini a scenei, de la origini pînă azi, și vizitatorul trebuie să fie lămurit asupra etapelor istorice. Oricum, valoarea documentelor, modernele condiții de expunere, prestigiul edificiului, îndreptățesc convingerea că muzeul teatral din Iași este un focar de cultură.

I. N.